

Приложение к ФОННО,
утвержденной приказом №992 от 16 ноября 2022 года

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
Усть-Элегестинская средняя общеобразовательная школа
Муниципального района «Кызылский кожуун» Республики Тыва

РАССМОТРЕНА	СОГЛАСОВАНА	УТВЕРЖДАЮ
Руководитель МО: /Монгуш А.К./	Заместитель директора по УВР /Маалыр И.А./	Директор школы /Ооржак О.Р./ Приказ №139 от 25 августа 2023 года

Рабочая программа по предмету
«Литературное чтение на родном языке» для 3 «а» класса
начального общего образования
на 2023-2024 учебный год

Составитель: учитель начальных классов:Баданай С.В.

2-4 класстарга номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазынын ажылчын программазы

Тайылбыр бижик.

Тыва уругларны шын, кижизиг, эртем-билиглиг кижилер кылдыр ооредири – амгы уенин школаларыны эн-не кол сорулгаларынын бирээзи. Ужук-бижик номчуп билип эгелээринин эн-не кол дозу- эге класстар. 7-10 харлыынга чедир уругнун чугаа-домаанын ангы-ангы хевирлеринин (бижимел чугаа, номчулга, дыннап билири) сайзыраарынга таарымчалыг уези. Ынчангаш тыва литературлуг номчулга эге школага чугула эртемнернин бирээзи.

Бердинген программа 2-4-ку класстарнын уругларынга таарыштыр кылдынган.

"Литературлуг номчулга" номунда кирип турар чогаалдар программага дууштур темалар аайы-биле болуктей бердинген.

Эге класстарнын чечен чогаал номчулганын программазы чечен эстетиктиг болгаш литература шинчилелдиг принциптерге даянмышан, оон ундезилеттинген болгаш проблема-тематиктиг принципке чагыртып турар.

Ынчангаш эге школанын 2-4 класстарынын класс бурузунде ол-ла темалар катаптап кирип турар. Ынчалза-даа олар анаа-ла катаптап турар эвес, а уругларнын назы-хары улгадып, чувени шингээдип алырынын болгаш билиинин, деннели бедээни-биле чергелештир чогаалдарнын хемчээли, утказы болгаш дылдын уран-чечен аргалары чоорту нарыыдап, чаа чуулдер-биле немежип бар чыдар.

Чижээлээрге, 2-ги класска чылдын уелеринде бойдустун онзагай демдектеринин дугайында уругларнын алган билиглери 3-ку класска улам ханылаар болгаш тодараттынып, делгемчиир. Номчуур чогаалдарнын хемчээли улгадып, дыл-домаа, ооредилге-кижизидилгелиг ужур-утказы, чогаалдарны сайгарар негелделери улам нарыыдап олар дээш оон-даа оске.

Базистиг программада эртемнин туружу

«2-4 класстарга номчулга программазы» ооредилге планын езуугаар 2-4 класстарга номчулга болгаш чугаа сайзырадылганы 2 шак. Чылда 68 шак. Оон иштинде 8-9 хире шакты класстан дашкаар номчулгага чарыгдаар.

ЧЕЧЕН-ЭСТЕТИКТИГ ПРИНЦИП

Чечен-эстетиктиг принциптин негелдезин езуугаар уругларның ооренир ужурлуг чогаалдарынын санынга программаже колдуунда чечен чогаалдын бедик шынарлыг улегерин (созуглелдерин) кирип, оларның шилилгезин шын тодарадыры негеттинер. Чогаалдын чугле сонuurганчыг утказын билиндирип, ооредиглиг, солун созуглелдерни номчуп бээри-биле кызыгаарланып болбас. Долгандыр турар хурээлелдин байлаан, оон чажыттарын коргузуп турар уран-чечен аргаларын болгаш кижилер аразында харылзааларнын байын коргузуп турар дээди, чараш сеткилдерни оттуруп, амыдыралда онза, чараш чуулдерни эскерип база танып-билип алырын, чуртталгага ажы-толдун бот-хамаарылганын хевирлээри чугула.

Чечен (уран) чогаалдары уругларны номчулуга ынак, бугу-ле чараш чуулге хандыкшылдыг, ону шын унелеп билир кылдыр чанчыктырар ужурлуг. Чечен-эстетиктиг принцип уран чуулдун аразында харылзааларны идепкейлиг тургузарын тодаргайлаар **болгаш** ону быжыглаарынын аргаларын баш удур айтыр.

ЛИТЕРАТУРА ШИНЧИЛЕЛДИГ ПРИНЦИП

Литература шинчилелдиг принциптернин негелделерин езугаар уругларны эге школадан эгелеп чечен чогаалдын будуш-шынарынын эн **онзагай талаларын**, ону илередип турар кол уран аргаларын бодууну-биле таныштырар. Кандыг-даа чогаалды сайгарып турар уеде омур-хевир бирги черде турар дээрзин сагындырбышаан, созуглелдин (чогаалдыцнутказын шын шицгээттирерин принцип негеп турар.

Авторнун идеялары, бодалдары, сагыш-сеткили чечен омур-хевирни дамчыштыр илереттинер. Чечен омур-хевирни тургузарынын кол чепсээ болгаш ону шын медереп билип алырыныц *кол аргазы сос* болур. Чечен чогаалга сос тодаргай уткага (ону чугаа азы сезуглелдин узундузунден билип алып) чагыртыр болгаш ол чогаалдын утказындан, оон ында кирген бугу-ле омур-хевирлиг системазындан ангыланып шыдавас. Бо талазы-биле литература шинчилелдиг принцип мурнунда турганы — свету чогаалдан, омур-хевирден ангылай коруп турган лингвистиктиг сайгарылганын принципинге удурланышкак.

Чогаал сайгарылгазынын уезинде состу тускайлап коор чорукту болдурбас. Чогаалдын чечен омур-хевирлиг системазында ону долдуруп чоруур боттук кезектер, бодалдар, умур-уткалар, харын-даа оларга хамаарылга чок состерни домактар-биле харылзаалыг кылдыр сайгарар.

Чогаалдан "ушта тырттынган" ангы-ангы чурумалдыг кезектер ап, оларны уругларга сайгарар кылдыр бээр чорукту эге класстарга болдурбас.

Чечен чогаалды эпитеттер, деннелгелер, метафоралар болгаш дылдын оске-даа чурумалдыг уран аргаларын мооннеп чыып кааны кылдыр коруп болбас. Эге школага дылдын чурумалдыг уран аргаларынын сайгарылгазы бердинген чогаалдын утказынга дууштур чоруттунар болгаш уругларныц чогаалды ханы билип, ында кирген омур-хевирни долу, четче сактып алырынга дузалаар.

Литература шинчилелдиг принцип номчулуга номнарынче янзы-буру темалыг болгаш утка-шынарлыг чогаалдарны кииреринин аргазын берип турар. Програма езугаар сумелеп турар чогаалдарнын жанрлары база хой янзы: тоолдар, тоолчургу чугаалар, мифтер, тывызыктар, улегер домактар, дурген-чугаалар, кожамыктар, улустун ырлары, шулуктер, шиилер, чечен чугаалар.

Бо принцип номчулуга болгаш чогаал сайгарылгазынын уезинде чогаалдын темазын, идеязын композициязын, уран-чечен аргаларын база оске-даа чугула нарын айтырыгларны таарыштыр чугаалажырынын, ону уругларга чоорту билиндиреринин угланышкынын берип турар.

НОМЧУЛГА ПРОГРАММАЗЫНЫН ТУРГУЗУУ БОЛГАШ КОЛ-КОЛ СОРУЛГАЛАРЫ

Номчулуга програмазы дорт кезектен тургустунган:

- 1) номчулганын тематиказы;
- 2) класстан дашкаар номчулуга;

3) номчулга талазы-биле алган билиглери, чанчылдары болгаш мергежилдери;

4) чогаалдарнын хевирлери-биле (жанрлары) практиктиг таныжылга.

Класска-даа, класстан дашкаар-даа номчуур чогаалдарнын данзызын программада киирбээн, чугле оларнын чижек тематиказын болгаш анаа киирер айтырыгларнын кыска тайылбырын (аннотациязын) класстар аайы-биле сумелеп киирген. Ынчангаш моон сонгаар ооредилге номнарынын ("Торээн чугаа" номнарынын) авторлары кайы класска кандыг тодаргай чогаалдарны киирерин боттары хостуг шилип алыр аргалыг.

Чамдык кол темалар класс бурузунун программасында бар. Ынчалза-даа олар анаа-ла катаптап турар эвес, а уругларныц назы-хары улгадып, билиинин деннели бедээни-биле чергелештир чечен чогаалдарнын хемчээли, утказы болгаш дылдын уран-чечен аргалары чоорту нарыыдап, чаа чуулдер-биле немежип бар чыдар.

4-ку класска номчуур чогаалдар уругларны 5-ки класстан эгелеп ангы-ангы эртемнерни, литератураны болгаш тоогуну ооредиринге белеткээр болганда, тыва чоннун шаандагы болгаш амгы амыдыралын, хосталга, аас-кежик дээш демиселин, тоогузун улустун аас чогаалындан болгаш чечен чогаалдын эн-не дээр дээн чедимчелиг материалдары-биле бадыткаары чугула.

Башкы уругларны бичиизинден эгелеп коллективтиг езуга, бот-боттарынга негелделиг, шынчы, ак сеткилдиг, быжыг туруштуг, эрес-дидим болурунга, мозулуг аажы-чанга, куш-ажылга кижизидер сорулгалыг.

Уругларнын номчулга кичээлдеринге ооренир чуулдери оларга долгандыр турар бойдус болгаш ниитилел дугайында билиглерни бээр, оларнын кижизидилгезинге улуг рольду ойнаар уjurлуг. Эрес-дидим, ак сеткилдиг, амыдыралга тура-соруктуг, бурунгаар чуткулдуг, куш-ажылга ынак, телептиг кижилер дугайында чуулдерни номчуп, сайгарып тургаш уругларны моральдыг мезу-шынарга, уjur-чурумга кижизидер. Ниитиге ажыктыг куш-ажылды алдаржыткан чогаалдар дамчыштыр уругларны куш-ажылга ынак болурун, ацаа боттарынын хире-шаа-биле киржирин, ону хундулээрин; куш-ажыл кижизидер бурузунун хулээлгези болгаш эргези, амыдыраарынын база бир чепсээ дээрзин билиндирер.

Торээн чурт, оон бойдузу, кижилери болгаш оларнын чаагай чанчылдары, эртем, техника, культура, уран чуул талазы-биле чедишкннеринин дугайында чуулдер уругларны патриотизмнин, интернационализмнин езузунга, эстетиктиг омур-хевирнин аажы-чанынга кижизидеринге деткимчени бээр болгаш уругларнын угаан-медерелинин саизыраарынга улуг уjur-дузалыг.

Тыва Республиканын куруне сулдезин, тугун, ыдык ырын уругларга таныштырар сорулга-биле, 2 — 4 класстарнын номчулга номнарынга киирерин сумелеп турар. 2-ги класска ыдык ырынын аялгазын дыннап, созунун утказын билиндирбишаан, аянынг номчуп ооредир. 3 — 4 класстарга созун долузу-биле шээжилеп, аялгазын сактып ап, ырлажып турар апаар.

Эге школа оореникчилеринин амыдыралчы арга-дуржулгазы байлак эвес, номчаан номнары, чогаалдары эвээш дээрзи билдингир. Оларада амыдыралды хайгаарап база чогуур туннелдер кылыпкы дег номчукчу дуржулгазы ам-даа четче хевирлеттинмээн.

Оон ужурундан эге школага чечен чогаал номчулгазы ангы-ангы чогаалчыларнын чогаадыкчы салымынын ылгавырлыг талазы, допчу намдары, чогаадыкчы ажил-херекте-ри-биле таныштырарын негевес. Чогаалчыларнын допчу намдарын, чогаадыкчы ажил-чорудулгазын, чечен чогаалды монографтыг (авторлар аайы-биле) ооредиринин принципин ортумак класстардан эгелээш, улуг класстарга чоорту киирген болур уjurлуг.

Ынчангаш эге школага чечен чогаал номчулганы ниити литература курузунун эге уе-чадазы болбушаан, ортумак школага литература талазы-биле узуктел чок билиг бээринин чугула кезээ болуп турар.

Эге школага чечен чогаал номчулганынын программазы уругларнын аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырынче кол кичээнгейни угландырып турар. Оон иштинде бир онзагай черни оореникчилерни шын чугаалап ооредиринин чугула хевири (аргазы) — номчулганын чанчылдарын шингээттирип хевирлээри болгаш ону сайзырадырынче угланган ажылдарны чорудары кол черни ээлеп турар.

Номчулга кичээлдеринин кол сорулганы — ыткыр (дынналдыр) номчурунун хевиринден эгелээш, ханы, медреселдиг иштинде номчурун чедип алыры.

Номчулганын шын, медреселдиг, аянынг номчуур шынарларынын болгаш дынналдыр база иштинде номчуур хевирлерин уругларга шингээттирерде, янзы-буру аргаларны ажыг-лап, ажылдарнын хевирлерин чоорту нарыыдадып тургаш, билиндирерин сумелеп турар.

Ооредилгенин бирги чылында сос номчурунун аргаларын шингээттирип, ангы-ангы сосстерни, сос каттыжышкыннарын домактар болу бээр кылдыр ун аайы-биле (интонация) кожуп, чугурту номчулгаже чоорту шилчиир.

Ийиги чылында угаан ажылының база бир чадазынче унуп, иштинде номчулганын чанчылдарын боттандыраар.

Ушку чылында номчулганын темпизин элээн дурген шуудадыр. Номчулга уезинде уе камнаарынын чогулгалыг аргаларын чеп ажыглаарын шингээттирер.

Дортку чылында номчулганын кол шынарларын (шын, чугурту, медреселдиг, аянынг) колдуунда шингээдип апкан турар. Литературлуг шын адаашкын езугаар болгаш рольдар аайы-биле аянынг номчурунун чанчылдарын ап, номчулганын чогуур темпизин шын сагып билген турар ужурулуг.

Эге школанын бугу-ле чадаларында башкы уругларны номчуп билир кылдыр ооредири-биле чергелештир уруглар боттары номчаан чогаалынын утказын сайгарып, ында кол чуулду илередип, оон чогуур (улулг эвес) туннелдер кылып шыдаптарынче угланган ажылдарны база чорудар. Оон ангыда номчаан созуглелдерин кезектерге чарып, оларга тус-тузунда ат тыварынга, абзацтар дузазы-биле план тургузарынга, номчаан чуулунун утказын делгеренгей (долу) азы допчу кылдыр чугаалап оорениринге чанчыктыраар.

Чечен чогаал эртеминге хамаарыштыр 3 — 4 класстарга дараазында бодуун билиглери-биле база таныштырып болур: автор дугайында кыска дыннадыглар, номчаан чогаалынын жанры, темазы, улустун аас чогаалынын бичии жанрлары — тывызыктар, улугер домактар, дурген-чугаалар, янзы-буру тывызыктыг бодалгалар дээш оон-даа оске.

Литературлуг номчулганы дамчыштыр чечен чогаалды уругларга ханы билиндирерде, оларнын хире-шаа-биле чогаалдыкчы чоруунга ундезилеп, ону ооренип коруп тургаш, иштики сагыш-сеткилдин анаа хамаарылгалыг болурунун дуржулгасынга даянырын база сумелеп турар.

Чечен чогаал кижинин угаан-медреселинге, сагыш-сеткилинге салдарлыг болганда, ол уран чуулдун нарын хевиринге хамааржыр.

Чечен чогаал номчуп, чечен овур-хевирлер-биле танышкан тудум, уругларнын ниити сайзыралы, чувени угаап, медереп билири, сагыш-сеткилинин бодалдары улам делгемчиир, ханылаар, байлакшыыр. Авторнун созуглелинге дууштур уругларныц аас-биле харыылары, чечен овур-хевирге хамаарыштыр билип алган бугу-ле ажыктыг чуулдери оларнын чечен чогаалды шингээди ап турарынын херечизи болур.

Программада бердинген чижек тематикаларга хамаарыштыр номчуур уjurлуг чогаалдар иштинден уруглар торээн черинин, долгандыр турар хурээлелдин; эш-оор болгаш уе-чергелеринин, оларнын чуртталгазынын, оюн-тоглаазынын, уjurалдарынын; бойдус болгаш оон камгалалынын; тыва чоннун чаагай чанчылдарынын; торээн чуртунун тоогузунден барымдааларнын дугайында билиглерни шингээди алырлар.

Эге школанын чечен чогаал номчулгазы дараазында кол-кол сорулгаларны чедип алырынче угланган:

1. уруглар номчаан (ооренген) чогаалдарынын утказын, оон маадырларынын ходелиишкиннерин, чорук-херектерин ханы шингээди ап, анаа хамаарыштыр чогуур унелелдиберип, боттарынын сагыш-сеткилин хайныышкынны-биле илереди шыдаарынын, чечен чогаалды долузу-биле шингээди алырынын аргаларын сайзырадыр;
2. чечен чогаалдын уран чурумалдыг дылын, овур-хевир тургузарынга аян кирир аргаларын сеткип билир кылдыр уругларны ооредир; оларнын боданыр аргаларын болгаш чогаадыкчы бодалдарын сайзырадыры;
3. шулук чогаалын кичээнгейлиг дыннап билиринин аргаларын сайзыратпышаан, оон уран созун чарашсынар болгаш ханы шингээди алырынын дуржулгазын мооннеп, анаа уран-чечен хооннуг болгаш сонuurгалдыг болурун кижизидер;
4. уругларнын ном-биле ажылдап, оон билиг тыварынга номну ургулчу номчуурунга негелделиг, чечен чогаалга сундулуг, уран состун тургузукчулары — чогаалчыларнын чогаадыкчы ажыл-херектеринге сонuurгалдыг болурун чедип алыр;
5. долгандыр турар хурээлел болгаш бойдус дугайында уругларнын боттуг бодалдарын сайзырадып, ону шын угаап болгаш медереп билиринин дуржулгазын байыдар;
6. хемчээл, утка, тематика, жанр талазы-биле ангы-ангы чогаалдарны ханы, шын билиндирер;
7. номчаан чуулунун утказын шингээтирерден ангыда, уругларнын ниити билиинин деннелин делгемчидеринин дуржулгазын байыдар болгаш амыдыралга оларнын мозу-шынарлыг, эстетиктиг хамаарылгазын база хевирлээр;
8. чечен чогаалды (номну) уруглар боттары шилип ап, ону таалап номчуксаар кузелин боттандырап;
9. уругларнын чугаазын сайзырадыр болгаш оларга чугаалап, номчуп, дыннап билиринин база созуглелдернин ангы-ангы хевирлерин сайгарып шыдаптарынын чанчылдарын шингээтирер.

Календарь-тематиктиг план

Программа ның кезээниң ады	План Езугаар	Херек кырында	Кичээлдиң темазы	Оореникчилернин билген турар уjurлуг билиглеринге негелделер	№	Онаалга
Экии литературлуг номчулга			Моорей « Угаанныглар, сагынгырлар Улусчу уjurлар. Е. Танова « Тыва черге йорээл»	Эрткен чылда ооренген билиглерин катаптаары. Хыналда ажыл Шулук чогаалдарын номчуп билири, ун аянын таарыштырары. Чогаалчылар дугайында билип алыры. Чогаалдарны деннеп , анализтээри. Эге рифма дугайында билигни алыры. Рифманын хевирлери: кожаланчак, аралашчак , кажааланчак. Строфа куплет деп билиглери ылгап билири.	1	
Улустун аас чогаалынын биче хевирлери.			«Тывызыым дытта ,тоолум дошта.» Тывызыктар. « Чоннун мерген созу достуг.» Улегер домактар	Тывызыктар дугайында билигни алыры. тывызыктарнын янзы- буру хевирлери. Оске чроннарнын тывызыктары-биле тыва улустун тывызыктарын домейлдеп анализтээри. Библиотека деп состун утказы-биле таныжылга. Улегер домактарнын тургузуун ооренири. оон кол утказын тайылбырлап анализтээри. оске чоннарнын улегер домактары- биле деннээри. Улегер домактын утказынга даянып харылзаалыг чугааны тургузуп билири.	2	
			«Кижиг болуру чажындан» Оюн удээн чугаалар «Санаптар бис бе ,че?» Узун тыныш	Оюн удээн чугаалар тургузуун ооренири. оон кол утказын тайылбырлап анализтээри. оске чоннарнын оюн удээн чугаалары -биле деннээри. Узун тыныш дугайында билиг. оон кол утказын тайылбырлап анализтээри. оске чоннарнын оон кол утказын тайылбырлап анализтээри. оске чоннарнын узун тыныш хевирлиг оюннары- биле деннээри.	3	
Ооренип оорен			Тема.Ооредилге. С. Сурун-оол « Аккырмаа-биле ийи»	Диригжидилге аргазынын дугайында билиг. чогаалдан диригжиткен чурумалдарны тывары, оларны анализтеп туннел ундурери	4	
			Н Носов « Бодалга бодааным»,	Чечен чугаа дугайында билиг. Чечен чугааны аянныг номчуур,оон темазын тодарадыр оларнын ишгинден деннелгелерни, диригжидилгени тодарадып тывар.	4	
			Хун чуруму. Е Танова «Ийи 2»		6	
			Деннелге аргазы. Ч. Ондар « Эдилелдин ээзинде»	Шулуктерни аянныг номчууру, оларнын аяннажылгазын тодарадыры, шээжилээри	7	

Чылдын уелери Тодуг-догаа кузумейни			Бойдус чурумалыО Сагаан-оол « Куску аргага»	Бойдус чурумалы(пейзаж) дугайында билиг. Созуглелди аянын меделердиг номчууру, оон кол утказын тайылбырлаары. Чурукка даянып чогаадыгны бижири	8	
			Денелге, дирижидилге аргазы.Э. Кечил-оол « Кайгамчыктыг картошкам»	Шулукту аянын номчуур, оларнын иштинден денелгелерни, кандыг хевирнин аяннажлгазы-дыр тодарадып тывар. Картошкадан делгелге	9	
			Ч. Ондар « Кыштын тыныжы»	Шулукту аянын номчуур, оларнын иштинден денелгелерни, кандыг хевирнин аяннажылгазы-дыр тодарадып тывар. Эпитет дугайында билиг.	10	
Эки кылган ажыл элеп читпес алдар			«Басняда ужур-ла бар»Ю. Кунзегеш « Шартылы биле кымыскаяк»» басня	Басня дугайында билиг. Басняны аянын номчуур, оларнын иштинден денелгелерни, кандыг хевирнин аяннажлгазы-дыр тодарадып тывар.	11	
			«Ажылдан дескен турегте дужер» Ю Кунзегеш « Ажыл»	Шулукту аянын номчуур, оларнын иштинден денелгелерни, кандыг хевирнин аяннажлгазы-дыр тодарадып тывар. Мергежилдер дугайында дыннадыглар.	12	
			«Эки кылган ажыл элеп читпес алдар. О Сувакпит «Арзылан-биле пар»	Басняны аянын номчуур, оларнын иштинден денелгелерни, кандыг хевирнин аяннажлгазы-дыр тодарадып тывар..	13	
			Денелге хевири.О. Сувакпит « Салалааларым»	Шулукту аянын номчуур, оларнын иштинден денелгелерни, кандыг хевирнин аяннажлгазы-дыр тодарадып тывар.	14	
Хоктуг ужуралдар, солун болушкуннар			Эпитет аргазы. К-Э. Кудажы « Мыйыт»	Чечен чугааны аянын номчуур,оон темазын тодарадыр оларнын иштинден денелгелерни, дирижидилгени тодарадып тывар. Оске кижинин арнындан чогаалды чугаалап билири	15	
			Бойдус чурмалы. С. Сурун-оол « Ууттунмас тоорук»		16	
Бойдустун чажыттары			Бойдус чурумалы. М Пришвин « Алдын шынаа»		.	17
			Денелге аргазы. С. Комбу « Чогум чул ол,уруглар?» Тоолдан тургузуптар бис бе?» С. Сурун-оол « Хек»	Шулукту аянын номчуур, оларнын иштинден денелгелерни, кандыг хевирнин аяннажлгазы-дыр тодарадып тывар. Тоолдан тургузуптар бис бе?» С. Сурун-оол « Хек»	18	
			Бойдус чурумалы.Г. Скребицкийни – биле « Кушкаштарнын медээзи»	Созуглелдин утказынга дууштур ун аянын сагып номчууру, созуглелди кезектерге чарары, план ёзугаар чугаалаары. .	19	
Чылдын уелери Аккыр харлыг кыжым			Б.Ховенмей. «Башкы харлар дагны ,шолду манган ак он киирди...» М Кенин-Лопсан « Кыштын шулукчузу»	Шулукту аянын номчуур, оларнын иштинден денелгелерни, кандыг хевирнин аяннажлгазы-дыр тодарадып тывар.	20	
			Денелге чорудар. А. Пушкин « Кыш» Риториктиг айтырыг.	Шулукту аянын номчуур, оларнын иштинден денелгелерни, кандыг хевирнин аяннажылгазы-дыр тодарадып тывар.Очулдурукчу дугайында билиг	21	

		М. Кенин –Лопсан « Харжыгаш»	Шулукту аянныг номчуур, оларнын иштинден деннелгелерни, кандыг хевирнин аяннажылгазы-дыр тодарадып Риториктиг айтырыг дугайында билиг .		
		Байырлал келген. Л. Чадамба « Соок-Ирей»	Шулукту аянныг номчуур, оларнын иштинден деннелгелерни, кандыг хевирнин аяннажлгазы-дыр тодарадып тывар	22	
Бойдуска хумагалыг болуулу		Куш эжинден чарылгаш,эш тыппас. М Кенин-Лопсан « Оскус ангыр»	Созуглелдин утказынга дууштур ун аянын сагып номчууру, Чогаал маадыры – оон дугайында билиг	23	
		«Бойдустун байлаа бистии болур» Ч. Кара-Куске « Хурээлелди камгаланар!»	Шулукту аянныг номчуур, оларнын иштинден деннелгелерни, кандыг хевирнин аяннажлгазы-дыр тодарадып тывар Плакат дугайында билиг	24	
		Уран арга чижектери. О. Сувакпит « Эмнеп алган»	Шулукту аянныг номчуур, оларнын иштинден деннелгелерни, кандыг хевирнин аяннажлгазы-дыр тодарадып тывар, диригжидилге аргазын канчаар ажыглаанын тодарадыр	25	
Авторлуг тоолдар		Авторлуг тоол .С Пюрбю « Сагынгыр куске»	Тоолду аянныг номчууру авторнун дугайында билири, тоолдун маадырларын тодарадып тывары, тоолдун кол утказын дамчыдып билири. Тоолдарны деннеп анализтээри	26	
		С.Пюбунун тоолу-биле деннээр.Чузу домей, чузу ылгалдыг. С.Маршак « Угаанныг Кускежик»		27	
		«Артык сеткил ара дужер» С.Пюрбю « Кажар дийн»	Тоолду аянныг номчууру авторнун дугайында билири, тоолдун маадырларын тодарадып тывары, тоолдун кол утказын дамчыдып билири. Тоолду анализтээри, оон маадырларынын эки багай талаларын тып билири	28	
		С.Сурун-оол.Хунажык		29	
		А.Ховалыг. Ай-кыс биле Алдын-Мерген		30	
		Ч.Чульдум.Чалынмаан.		31	
		Чогаал хевирин тодарадыр. С.Люрбю « Оптуг Чыккылаа» Бодун боду билинмес,морзук калчанын билинмес» Т Кызыл-оол « Бодаган»	Тоолду аянныг номчууру, тоолдун маадырларын тодарадып тывары, тоолдун кол утказын дамчыдып билири. Тоолду анализтээри, оон маадырларынын эки багай талаларын тып билири	42	
	«Чараш чаннын коргузуп чор.» Т Кызыл-оол « Багай чанчыл»	Тоолду аянныг номчууру, тоолдун маадырларын тодарадып тывары, тоолдун кол утказын дамчыдып билири. Тоолга план тургузуп ону эдерти чугаалаары.	43		
Торээн чуртум камгалак чылары		«Оолдар келир уенин камгалакчылары» Э Кечил-оол « Шолалатканым» Д.Фурманов «Чапаев тулчуушкунда»	Созуглелдин утказынга дууштур ун аянын сагып номчууру, созуглелди кезектерге чарары, план ёзугаар чугаалаары. .	44	
		А.Фадеев « Сережа Тюленин»\ Б.Полевой «Кузел куштуг»	Шулукту аянныг номчуур, оларнын иштинден деннелгелерни, кандыг хевирнин аяннажылгазы-дыр тодарадып тывар,	45	

			С.Пюрбу «Тыванын эрес оглу» О.Сувакпит «Эки турачы» Шериг хулээлгези. А. Барто « Ийи алышкы»	Шулукту аянныг номчуур, оларнын иштинден деннелгелерни, кандыг хевирнин аяннажылгазы-дыр тодарадып тывар,	46	
			Бистин проективис « Ачаларывыс акыларывыс –Ада чурттун камгалакчылары»	Проектиге материалдарны чыып хана солунну, чалагаларны, шулуктер, ырылар тып оларны ырлап шулуктеп ооренир, ачаларынга коргузуглуг класс шагын эрттирери.	47	
Улус аразында ие караа чымчак			Иемге йорээл. Б Ховенмей « Ием холу» Ава кижиге ажы-толум дээр. С. Тока « Ававыс чокта»	Шулукту аянныг номчуур, оларнын иштинден деннелгелерни, кандыг хевирнин аяннажылгазы-дыр тодарадып тывар Созуглелдин утказынга дууштур ун аянын сагып номчууру, созуглелди кезектерге чарары, план ёзугаар чугаалаары. .	48	
			Лусчу ужурларны сагыры. Э. Кечил-оол « Ава созун дыннаваска»	Шулукту аянныг номчуур, оларнын иштинден деннелгелерни, кандыг хевирнин аяннажылгазы-дыр тодарадып тывар	49	
Чылдын уелери Хоглуг чазым			Час-чылдын онза уези. О Саган-оол « Онза уе» Часкы ажыл чылды чемгерер. Л.Чадамбаны-биле « Часкы тарылга»	Созуглелдин утказынга дууштур ун аянын сагып номчууру, созуглелдин утказын айтырыгларга даянып тургаш эдерти чугаалаары. .	50	
Улустун аас чогаалы Тоолдар			Тоолдун хевирлери. « Чыраа кулун» тыва улустун толу Чанаш-оол.(Хакас улустун тоолу)	Тоолдарнын хевирлери. Тоолду аянныг медреселдиг номчуур, рольдарга чарып номчуур, оон кол утказын тодарадып билири.	51	
			Диригжидилге аргазы. « Хам бору-биле шинчээчи бору» Анаа тоол. « Хараган бажында дук»	Тоолдарнын хевирлерин сайгарар. Эки болгаш багай маадырларны сайгарып коор. Диригжидилге дугайында билиг Тоолду аянныг номчууру, тоолдун маадырларын тодарадып тывары, тоолдун кол утказын дамчыдып билири. Тоолду эдерти чугаалаары.	52	
Бистин бичии ондуктеривис			Чурумал . К Ондар «Шаашкак»	Чурумал дугайында билиг. Шулуку аянныг номчуур, оларнын иштинден деннелгелерни, кандыг хевирнин	53	

		С Комбу « Сайдаяк»	аяннажылгазы-дыр тодарадып тывар		
		Кижидиле дириг амытаннарнын найыралы. О Саган-оол « Оол биле кушкаш», « Элик оглу»	Созуглелдер утказынга дууштур ун аянын сагып номчууру, деннээри созуглелдернин утказын айтырыгларга даянып тургаш эдерти чугаалаары. .	54	
Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар		Болган чоорбе ,болбаан чоор бе/ «Дуза дилээн адыг», Дагаа чуге дан бажында алгырар апарганыл?	Тоолчургу чугааларнын утказынга дууштур ун аянын сагып номчууру, деннээри созуглелдернин утказын айтырыгларга даянып тургаш эдерти чугаалаары. .	55	
Ойнаксанчыг оюннарным		Бичии кижидиле ойноп озер. Ч. Кара-куске « Чылгылаар мен» « Чунгу» Эки кижинин эжи хой» А Шоюн «Таныжылга»	Чогаалдарны номчуур , оларнын кол узел-бодалын илередир, айтырыгларга харыылап эдерти чугаалаар Созуглелдер утказынга дууштур ун аянын сагып номчууру, деннээри созуглелдернин утказын айтырыгларга даянып тургаш эдерти чугаалаары. .	56	
Кижидиле болуру чажындан		«Бичиини бичии дивес...» С. Сурун-оол «Шериг-оолдун олчазы Ч Кара-Куске « Алышкылар»	Созуглелдер утказынга дууштур ун аянын сагып номчууру, деннээри созуглелдернин утказын айтырыгларга даянып тургаш эдерти чугаалаары. .Созулелдерден деннелгелерни тып билири	57	
		«Басняда ужур-ла бар.»« Чаан болгаш Моська» « Ошкун биле борун» И.Крылов «Шартылаа биле кымыскаяк»	Басня чечен чугаа хевирлиг база бооп болур деп билиг. Басняларны медресдиг номчуур, оларнын кол бодалын тодарадыр, оон ооредиглиг бодалдарын илередир	58	
Оске чоннарнын аас чогаалы Ужуралдар.		«Тоолдарны деннээр. Ыят чок крокодил» кхмер улустун тоолу» «Ийи элчиген» кыргыз улустун тоолу С.Пюрбю « Шынапайнын чугаалары»	Тоолдарны аянныг номчууру, тоолдарнын маадырларын тодарадып тывары, тоолдарнын кол утказын дамчыдып билири. Тоолдарны эдерти чугаалаары. Тыва улустун тоолдарындан ылгалы деннеп коор	59	
Чонун чагай чанчылдары		Чоннун чагай чанчылдары. К-Э Кудажи « Танды кежиин» М Кенин –Лопсан Мунгашталган балыктар	Созуглелдер утказынга дууштур ун аянын сагып номчууру, деннээри созуглелдернин утказын айтырыгларга даянып тургаш эдерти чугаалаары. .Созулелдерден деннелгелерни тып билири	60	
		М.Кенин-Лопсан « Езулалдар» М.Кенин-Лопсан « Аяк шак»	Созуглелдер утказынга дууштур ун аянын сагып номчууру, деннээри созуглелдернин утказын айтырыгларга даянып тургаш эдерти чугаалаары. .Созулелдерден деннелгелерни тып билири	61	

		М.Олчей-оол « Ак сеткилдиглер» О.Казырыкпай « Артык сеткил ара дужер»	Созуглелдер утказынга дууштур ун аянын сагып номчууру, деннээри созуглелдернин утказын айтырыгларга даянып тургаш эдерти чугаалаары. .Созулелдерден деннелгелерни тып билири	62	
		Моорей «Ыраажы болук» Е Танова « Артыш»	Шулукту аянынг номчуур, оларнын иштинден деннелгелерни, кандыг хевирнин аяннажылгазы-дыр тодарадып тывар	63	
Чылдын уелери		Бойдустунн чрумалы. Л. Чадамба «Каас уе»	Бодустун чурумалдарын канчаар тодаратканын сайгарар. Башкынын салган айтырыгларынга шын долу харыы бээр.	64 65	
		С Сурун-оол « Чодураа» Т.Саая «Кызыл –хорек»	Кезектеп утказын чугаалаар.Планны тургузар. Шулукту аянынг номчуур, оларнын иштинден деннелгелерни, кандыг хевирнин аяннажылгазы-дыр тодарадып тывар	66	
		Л.Толстой « Чанныктыг чаъс» Е.Танова « Найырал»	Шулукту аянынг номчуур, оларнын иштинден деннелгелерни, кандыг хевирнин аяннажылгазы-дыр тодарадып тывар	67	
		С Сарыг-оол «Чайлагга». Бистин проективис мээн ынак чогаалчим	Созуглелдин утказынга дууштур ун аянын сагып номчууру, созуглелдин утказын айтырыгларга даянып тургаш эдерти чугаалаары. .	68	